

TÜRKİYE'DE KÜTÜPHANECİLİK ¹

Robert Bingham DOWNS
İllinois Üniversitesi Kütüphanesi ve
Kütüphanecilik Okulu Müdürü

Türkiye'nin Atatürk İnkılâbını takip eden kültürel, iktisadi, siyasi ve sosyal inkişafı dünya tarihinde emsali bulunmayan bir harikadır. Bir nesil hayatından biraz fazla olan kısa bir zaman zarfında, bir millet batıyı örnek alarak en geri bir durumdan zamanımızın en ileri bir durumuna geçmiştir. Bu yolda atılan şayanı dikkat adımlar: saltanatın ilgası, Cumhuriyetin kurulması, din ve dünya işlerinin birbirinden ayrılması, kadınlara tam serbesti verilmesi, kadın ve erkeklere umumi olarak rey verme hakkının tanınması, medeni kanunların kabul edilmesi, Arap harfleri yerine lâtin alfabesinin ikamesi, külli tahsil idealinin ve batı kıyafetinin kabul edilmesi gibi.

Türkiye'yi bu durumdan XX. asra geçirirken, Kemal Atatürk ve arkadaşlarının karşılaştıkları engeller çok fazla idi. Memlekette okuyup yazma bilenlerin nisbeti azdı. Milletın ekonomisi esas olarak ziraate dayanırdı ve zirai metodlar da iptidai idi. Endüstride kullanılan bitkiler elde mevcut değildi. Nakliyat daha ziyade memleketin iç taraflarında öküz arabalarıyla yapılyordu. Harb birçok yerleri harap etmişti. Dini kendilerine siper eden zümre, her çeşit değişikliğe amansızca muhalifti. Bu engeller gözönüne alınırsa geçen otuz yılda başarılı işlere hayret etmemek elden gelmez. Geriye, yapılacak çok şey kalmışsa buna şaşmamalıdır. Halkın yarıdan fazlası hâlâ okuma yazma bilmemekte ve bir çok köylerde okullar eksik bulunmaktadır. Millî müdafaanın devlet geliri üzerindeki

¹ Amerika'da Illinois Üniversite Kütüphanesi ve aynı Üniversitenin Kütüphanecilik Okulu Müdürü, Amerika'nın tanınmış kütüphanecilik âlimlerinden Profesör R. B. Downs'ın "Stechert-Hafner Book News" dergisinin 10. cilt, 2. sayısında (Ekim 1955) neşredilen bu yazısını taşıdığı şayanı dikkat fikirler dolayısıyla Bültenimize alıyoruz. Prof. Downs, Ankara Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Kütüphanecilik Enstitüsünün ilk profesörü olarak bir yıl müddetle Ankara'da kalmış ve kütüphanelerimizi de incelemek fırsatını elde etmişti. Prof. Downs'ın biyografisi, Bültenimizin 3. cilt, 2. sayısında (1954) 214-217. sahifelerde neşredilmiştir.

devamlı ağır masrafları, yapıcı gayelere ayrılan meblâğları tahdit etmektedir.

Kütüphaneler, millî kalkınma ve inkişafın diğer safhalarından geri kalmış sosyal müesseseler arasındadır. Ankara, İstanbul ve İzmir'deki Amerikan Kütüphanelerinden başka Amerikalıların anladığı mânada halk kütüphaneleri mevcut değildir. Umumi olarak kütüphaneler, kitapların kullanıldığı yerler olarak değil de daha ziyade kitapların muhafaza edildikleri yerler olarak telâkki edilmektedirler. Kütüphaneciler, mali bakımdan, koleksiyonlarındaki kitaplardan bizzat mesuldürler, talimatnameler serbest ödünç kitap vermeyi teşvik etmez. Bazı istisnalar hariç, kitaplar raflarda konularına göre sınıflandırılarak yer alacaklarına kütüphaneye girişlerine göre yer alırlar. Bu durumda mahiyeti gayri muayyen olan kitapların yerini tayin etmede bütün yük kataloglar üzerine bırakılmaktadır. Kütüphanecilerin pek azının meslekî tahsilleri vardır ve umumiyetle maaşları azdır. Bu şartlar, modern kütüphane hareketlerinin emekleme devrinde olduğu memleketlerde aynıdır. İstanbul ve Ankara'daki yeni millî üniversiteler model olarak hizmet etmelidirler, hakiki kütüphane durumu ikisinde de karmakarışıktır, ne merkezî bir idare, ne de şümüllü bir programları vardır.

Türk akademik hayatında Avrupa (hususiyile Alman) ananelerinin kuvvetli tesirleri vardır. Bu tesir üniversitelerin teşkilâtında açıkça görülmektedir. Rektör ve dekanlar iki senelik devreler için fakülteler tarafından seçilirler, kendiliklerinden, terfi suretiyle bu mevkie gelmezler ve salâhiyetleri de azdır. Kontrol dizginleri profesörler tarafından sıkıca tutulur. Amerikan üniversite ve kolejleri tarafından çok sevilen "managerial science" çok hafif hareket ettirilir. İdari memurların daimi olarak değişmesinden, eğitim plânlarında ve siyasetinde devamlılık yoktur. Teşkilâta su sızmaz bölümlerin çokluğundan sıkıntı çekilmektedir. Ankara Üniversitesinin şehrin muhtelif yerlerine dağılmış bulunan sekiz fakültesi buna misal teşkil eder. Bu fakültelerde öğretim üyeleri, talebeler, imkân ve vasıtalar bakımdan hakiki bir mübadele yoktur. Umumiyetle muayyen bir bölüme kaydolunan bir talebe, o sahadaki çalışma programını ekseriya diğer bölümlerin ve hattâ aynı fakültenin ehemmiyetsiz çalışmaları üzerine teksif eder.

Avrupalı metodların üniversite kütüphanelerinde tatbiki buna

benzer kötü neticeler meydana getirmiştir. Seminer kütüphanesi fikri mahdut kaynakların müteaddit şube, enstitü ve hususi fakülte koleksiyonları arasında dağılmasına sebep olmuştur. Zayıf merkezî kütüphaneler nadir olarak kullanılabilen ve ekseriya modası geçmiş kitapları ihtiva ederler. Yeni ve önemli kitaplar hemen doğruca şube kütüphanelerine veya çok az insanın istifade edebileceği şube şeflerinin bürolarına gönderilirler. Talebeler, ders kitaplarından ve notlarından başka şeyler okumağa ne teşvik edilirler, ne de okumaları istenir. Bu, güzellekle yapılmalıdır. Mamafih son seneler zarfında Amerikan üniversite talebelerinden, geniş ölçüde, kütüphanelerden istifade etmeleri istenmektedir.

Fakat, bedbinlik veren bu görünüşe rağmen çalışmada müsait amiller de mevcuttur. Bu sene Ford vakfının bağışıyle Amerikan Kütüphane Cemiyeti tarafından Ankara Üniversitesinde açılan Kütüphanecilik Enstitüsü Yakın ve Orta Şarkta bulunan ve kütüphanecilik öğretimi yapan ilk enstitüdür. Önümüzdeki senelerde bu okul reform çalışmalarında kuvvetli bir otorite olacaktır. Ford vakfı yahut diğer himayelerle Amerika kütüphanecilik mekteplerine devam eden Türk talebelerin memleketlerine dönünce büyük yardımları olacaktır. Bununla beraber Türkiye'de kütüphanelerin ve kütüphaneciliğin gelişmesinde Millî Kütüphane Müdürü Adnan Ötüken'in temin ettiği dinamik ve muktedir sevkü idare büyük bir ehemmiyet taşımaktadır. 1948 de Millî Kütüphaneyi kurmanın, Ankara Üniversitesinde kütüphanecilik ilmini tedrise başlamanın, fevkalâde bülteni ile beraber Türk Kütüphaneciler Derneğini organize etmenin, periyodik indeks ve Türk millî bibliyografyasını neşretmenin ve diğer işlerde önayak olmanın esas şerefi Adnan Ötüken'e aittir. Emily Dean ve Lawrence S. Thompson gibi Amerikan kütüphanecilerinden gelen istişari yardımlar da tesirli ve kıymetli olmaktadır.

Diğer sahalarda olduğu gibi tesirli kütüphaneler için de en mühim şey personeldir. Geçmişte meslekî kütüphanecilik tahsili imkânlarının bulunmaması, kütüphaneciliğin bir meslek olarak tanınmaması, düşük maaş standartlarıyla birleşince kütüphane için ehliyetli şahıslar tedarik etme işini zorlaştırmış ve halihazırdaki şartları meydana getirmiştir. Türk kütüphanecileri kötü bir işde sayılırlar. Maaşları ve diğer standartları düşüktür, çünkü yüksek seviyeli

bir öğretim mevcut değildi. Diğer taraftan bu durum, millet, meslekî tahsili olan ve değerleri takdir edilen kuvvetli bir gruba sahib oluncaya kadar düzelemez. Halkı daha iyi yetiştirmek için şimdi bu çemberi kırmaya doğru bir başlangıç yapılmıştır.

Türkiye eski devirlerde kütüphanelerin beşiği idi. M. Ö. XV. asırda Hattusa'daki büyük Hitit arşivleri ve ta M. Ö. II. asırda Ephesus'daki Roma kütüphanesi gibi müesseseler bunun şahidleridirler. Şunu da unutmamak lâzımdır ki bazı hususlarda bütün devirlerde en müsait yazı yazma vasıtası olarak kullanılan parşömen Türkiye'nin batısında Bergama'da icat edilmiştir. Fevkalâde zengin bir şekilde tezhip edilerek süslenmiş olan Türk elyazması kitapları son asırlarda yeryüzünde meydana getirilen sanat eserlerinin en güzelleridir. Modern Türkiye şayanı dikkat kalkınmaya devam ederken ihtimal eski dünyanın ihtişamını yeni ile meczedecektir.

Derginin notu :

ROBERT B. DOWNS *Illinois Üniversite Kütüphanesi ve Kütüphanecilik Okulu müdürüdür. Altı ay kaldıktan sonra henüz döndüğü Türkiye'de Türk kütüphanecilerine müşavir olarak hizmet etmiş ve Ankara Üniversitesinde Kütüphanecilik Enstitüsünü kurmuştur. Daha önce yabancı memleketlere yapılan tayinleri Japonya'da ve Meksika'da bulunduğu devreleri ihtiva eder; Japonya'da 1948 ve 1950 yılları arasında Millî Diet Kütüphanesinin ve Keio Üniversitesi Kütüphanecilik Okulunun organize edilmesinde mütehassıs olarak bulunmuş ve 1952 de Meksika Millî Kütüphanesinde müşavir olarak çalışmıştır. Kendisi Amerikan Kütüphane Cemiyeti ile Kollej ve Müracaat Kütüphaneleri Cemiyetinin başkanıdır.*

Çeviren :

Leman Çankaya

Millî Kütüphane Kütüphanecilerinden